

MAANDBLAD VAN „OUD-UTRECHT”

VEREENIGING TOT BEOEFENING EN TOT VERSPREIDING VAN
DE KENNIS DER GESCHIEDENIS VAN UTRECHT EN OMSTREKEN

1 NOVEMBER
1937

ONDER REDACTIE VAN:
G. A. EVERS

12^e JAARGANG
N° 11

UITGAVE DER VEREENIGING. SECRETARIAAT: VAN SPEJKSTRAAT 20

MAASTRICHT OF UTRECHT?

Aansluitende bij de daaromtrent in het vorig nummer (blz. 81—83) vermelde bijzonderheden, was prof. dr. J. W. Muller te Leiden zoo vriendelijk mede te deelen, dat nog een fraai staaltje van verwarring tusschen Utrecht en Maastricht te vinden is in de zgn. in oud-Limburgsch herstelde uitgave van Hendrik van Veldeke's Servatius door prof. dr. Paul Piper. (Deutsche National-Litteratur hrsg. von J. Kürschner. Bd. IV, Abt. 1: Höfische Epik I. Stuttgart [, 1892]). Op de blzn. 107, 160, 181, 192, 197 en 201 staat in de bovenlangs de bladzijden geplaatste opgave van den inhoud dezer bladzijden telkens „Utrecht”, terwijl in den tekst alleen sprake is van „Triechte”, d.w.z.: *Maas-tricht*.

Het eerste deel dezer berijmde legende beschrijft het leven van den heiligen bisschop, het tweede hoofdzakelijk de door hem verrichte wonderen. Hij leefde in het midden der vierde eeuw en vestigde het bisdom Maastricht, waarvan de zetel door hem van Tongeren naar Maastricht overgebracht werd. Zijn relieken worden in de hoofdstad van Limburg, waar hij omstreeks het jaar 384 gestorven en begraven is, bewaard. In den tekst kan dus alleen van Maastricht sprake zijn, maar toch staat boven langs de genoemde bladzijden gedrukt: „Servaz zu Utrecht”; „Ankunft in Utrecht”; „Bischof Willegis in Utrecht”; „Herzog Heinrich in Utrecht”; „Klage in Utrecht”; „Empfang in Utrecht”. Alles 't gevolg der blijkbaar nog voortlevende verwarring tusschen de namen der twee steden, die oudtijds met „Trajectum” aangeduid werden, al werden ze in en na de middeleeuwen al wel door „Trajectum superius” en „Trajectum inferius” in 't Latijn onderscheiden. E.

DE UTRECHTSCHEN BIJBEL-COMPAGNIE.

Nu dezen zomer op velerlei wijze herdacht werd dat de officiële Nederlandsche vertaling van den Bijbel in 1637, dus driehonderd jaar geleden gereed kwam en het eerste exemplaar

van dezen foliant den 17^{den} September van dat jaar plechtiglijk aan de Staten-Generaal werd aangeboden, verdient ook een daaruit voortgekomen onderneming van plaatselijke beteekenis vermelding. Ook hier ter stede werd een Compagnie opgericht, die zich de uitgave der Statenvertaling in verschillende uitvoeringen ten doel stelde.

Deze associatie van Utrechtsche drukkers-uitgevers werd eerst een eeuw na de Statenvertaling in het leven geroepen, toen reeds elders verscheidene consenten aan anderen verleend waren, die tot tal van uitgaven in verschillende plaatsen hadden geleid. Hare tot stand koming bewijst dus wel, dat de groote vraag naar den Statenbijbel aanhield en de verkoop van vooral hanteerbare formaten loonend bleef.

De bijzonderheden over de Utrechtsche edities staan uitvoerig in een besluit der Vroedschap van den 3^{den} Augustus 1739 vermeld, welke resolutie hier in haar geheel wordt afgedrukt.

De heeren Boudaen heere van Hardenbroeck en vordere gecommiteerdens tot het boekverkopers gilde, die geexamineert hadden de requeste den 9^{en} Maart deses jaars door Willem de Kroon, Piter Muntendam, Johannes Evelt en Steven Neaulme aan de Vroedschap gepresenteert omme te hebben haar ed. achtbare permissie en consent om het Oude en Nieuwe Testament, mitsgaders de Psalmen van David, in deese stad te mogen drukken en debiteren in zodanige formaten als zij sullen oirbaer en geraden vinden en dat tot de nodige oversiening en onderteeckeninge der gedruckte exemplaren zodanige ordre mochte werden gestelt als haar ed. achtbaarheden zouden goedvinden; hebben gerapporteert dat na 't expireren van 't octroy den 6^{en} December 1632 omme den Bijbel te drukken voor den tijd van vijftien jaren door de heeren Staten Generaal verleendt aan wed.e en erffgenamen van Isbrand Jacobsen van Wouw geen prolongatie off vernieuwing vant octroy aan ymand met seclusie van anderen geaccordeert zijnde, sij heeren gecommiteerdens van gedachten waren dat aande supplianten de versogte acte van consent zoude kunnen werden verleend in navolging vant geene verscheyde magistraten vande Hollandsche steeden aan boekdrukkers aldaar was toegestaen, dog dat zij heeren gecommiteerdens echter ook van advis waren, dat bij een aparte resolutie door de vroedschap zouw kunnen werden geresolveert, en aande supplianten geinjungeert, dat zij int drukken zigh zoude moeten bedienen van een allercorrects exemplaar, 't zij dan den bijbel inden jare 1660 door de wed.e van Paulus Aarse van Ravesteyn binnen Amsterdam gedrukt en op authorisatie vand' heeren borgermeesteren en regeerders aldaar geteeckent door Jan Stoffelse van Zwol, 't zij den bijbel naderhandt door Luchtmans te Leyden gedrukt of wel zodanige anderen exemplaar als waar inne men versekert weesen kan de minste drukfouten te zijn ingeslopen;

dat twee of meer bequame personen professie doende vande gereformeerde religie zullen werden geemployeert enten kosten vande supplianten gesalarieert, omme de proeven te examineren en corrigeren;

dat de supplianten boven dien zelve behoortijcke sorge zullen moeten dragen dat de correctores met de vereyschte oplettentheyt hun werck verrijten;

dat de supplianten de laatste proeve van yder vel zullen liasseren om te kunnen verthonen dat sij aan de correctie voldaan hebben;

dat ingeval in de nieuw te drukkene bijbels 't nieuwe testament off psalm-boecken eenige grove off zin verkerende misstellingen gevonden mogte worden, de supplianten verplicht zullen zijn sulcke vitieuse bladen te herdrukken.

En voor zoo veel aangaat geringe fouten, die, niettegenstaande alle aangewende devoiren noch mogten insluypen, de supplianten verplicht zullen sijn daar van een lijst te drukken en achter yder exemplaar te voegen;

dat de bijbels in folio moeten werden gedrukt int geheel met de registers, formulieren, liturgien, geextendeerde kanteekeningen, en wat daartoe meer behoort, ende bijbels in minder formaat nae proportie, en volgens tgebruyck;

dat de supplianten zullen moeten gebruycken bequame letters en goed papier tot genoegen van haar ed. achtbare of derselver gecommiteerden aan wien de supplianten bij den aanvanck van elck werck een proefblad zullen verthonen om vande deugtzaamhijt van papier en letter te kunnen oordeelen;

dat om alle suppositien te eviteren door de heeren van de vroedschap ymandt zouw behoren te werden geauthoriseert om de bijbels, nieuwe testamenten ende psalmboecken, alvorens die werden uytgegeven, te teekenen onder des stadswapen en d'acte van autorisatie.

Waar op gedelibereert zijnde, heeft de vroedschap eenp. zig med het voors. rapport geconformeert en de heeren gecommiteerden voor gedane moeyte bedankt.

Uit de voortreffelijke studie van wijlen J. W. Enschedé over „De voorgeschiedenis der Nederlandsche Bijbelcompagnie” (*Het Boek* III-1914, blz. 273—288, 321—335) weten we, hoe het uitgeven van de nieuwe Bijbelvertaling — de dusgenaamde Statenvertaling — in 1637 door samenwerking van den Staat, de Synode en de Nederlandsche drukkers tot een goede uitkomst heeft geleid. Hoe daardoor de drukkers, uitgevers en boekhandelaars de voordeelen van een enorm debiet hebben genoten.

Uit de Utrechtsche aanvraag om consent blijkt nu nog eens, hoe voorzichtig de overheid was ten aanzien van de juiste en correcte weergave van den tekst. Maar tevens, hoe bezorgd zij ook was voor den buitenkant. Want zelfs maatregelen werden getroffen voor de leesbaarheid (letter), de duurzaamheid (papier) en zelfs de verkoopbaarheid (formaten).

Het consent werd gevraagd door te goeder naam en faam bekend staande uitgevers. Was dit noodig? Waren heeren boekdrukkers dan niet vrij om den Bijbel al of niet uit te geven? Het ontkennend antwoord geven weer de Vroedschapsresolutiën van Utrecht. Die van den 28sten Juli 1656 leert ons dat Gedeputeerden van de Synode der provincie Utrecht aan Burgemeesters en Vroedschap der Stad Utrecht verzochttten in haar stad zoodanige „ordre te stellen, dat niemand sich daer privatá auctoritate en cura onderwinde de selvige Bibels na te drukken . . .” dan nadat zij consent hadden verkregen.

En de Vroedschapsresolutie van den 20sten December 1656 geeft het antwoord dat „alle de Boeckdruckers alhier verclaert hebben geen nieuwe Bijbels ende testamenten onder de pers te hebben, nochte 't drukken van de selve te sullen ondernemen, sonder speciaal consent van de Heeren Burgermeesteren in der tijdt”.

Is de opzet geslaagd? Zijn er veel of weinig Bijbeluitgaven

der Utrechtsche Compagnie verschenen? Tot nu toe zijn er slechts twee bekend!

De Amsterdamsche universiteitsbibliotheek bezit een exemplaar dat „t' Utrecht by de Compagnie Boekverkopers [in] 1741" verscheen. De afgedrukte „acte van concent en authorisatie", den 18^{den} September 1741 door het stadsbestuur verleend, is onder het stadswapen door Ds. Aegidius vande Putte geteekend. Het is in klein-octavo formaat (IV en 852 bladzijden met gegraveerd titelblad) uitgevoerd en werd door toevoeging van de bij de drukkers, die de Compagnie vormden, afzonderlijk uitgegeven berijmde Psalmen met de Catechismus, Formulieren en Gebeden, tot een boekje voor kerkelijk handgebruik geschikt gemaakt. Uit dit exemplaar blijkt tevens, dat de Bijbel zelf ook met ingevoegde prenten verkrijgbaar was, 43 goed uitgevoerde kopergravures van niet genoemde hand.

Een andere editie berust in de Utrechtsche universiteitsbibliotheek en is in 1746 in kwarto-formaat (IV, 456 en 164 bladen met gegraveerd titelblad) uitgegeven. De uitvoerige, rondom den Bijbeltekst gedrukte kanteekeningen toonen aan, dat deze uitgave meer voor huis- dan voor kerk(bank)gebruik bedoeld was. Toegevoegd zijn de Apocryphen en de berijmde Psalmen met de Catechismus, Formulieren en Gebeden. In de plaats van den Utrechtenaar Neaulme zijn de Leidsche boekverkoopers J. A. Langerak en A. Kallewier in de Compagnie opgenomen. Onder de „acte van consent" dd. 23 Mei 1746 heeft de Utrechtsche predikant J. F. van Daverveldt zijn handteekening geplaatst.

De typografische uitvoering van den laatstgenoemden bijbel levert een merkwaardig bewijs van de technische uitrusting der Utrechtsche drukkerij, waar hij verzorgd werd. Ofschoon in de grootte van een kwartijn uitgegeven, is het werk in vellen van 8 bladen (= 16 bladzijden) gedrukt. De drukkerij, zeer waarschijnlijk die van Pieter Muntendam, moet derhalve over een voor dien tijd ongewoon groote pers en over een flinken voorraad letters hebben beschikt, om vellen van omstreeks 90 × 60 c.M. zoo goed verzorgd af te leveren, als met dezen Bijbel het geval was.

A. BROM Jr.

Dr. A. KUYPERS UTRECHTSCH E JAREN.

Een groot deel van Nederland gedenkt dezer dagen in dankbare herinnering den 100^{en} geboortedag van een groot Nederlander: Dr. A. Kuiper. Gedurende ruim een halve eeuw heeft hij op de gedachten en daden van vele tijdgenooten, zoowel van tegen- als van medestanders, invloed gehad. Zou zonder hem ons land geweest zijn, wat het nu is?